

Petrol Fiyatı Gelişmeleri: Etkenler, Ekonomik Sonuçlar ve Politika Yanıtları*

Anne-Marie Brook, Robert Price, Douglas Sutherland, Niels Westerlund ve Christophe André tarafından hazırlanan ve 8 Aralık 2004'te OECD tarafından yayımlanan rapor petrol fiyatlarını etkileyen ve gelecek çeyrek yüzyıldaki gidişatını etkileyecek olan etkenleri analiz etmektedir.

Yapılan analiz neticesinde, 2030 yılı itibariyle petrole bağımlılığın süreceği ve buna paralel olarak OPEC'e bağımlılığın artacağı sonucuna varılmıştır. Bu dönemde küresel arzın esnek olmamasının önemli etkisiyle denge petrol fiyatında tedrici bir artış olacağı, ancak OECD ülkelerinde petrol fiyatı ile enflasyon arasındaki bağlantının zayıfladığı belirtilmiştir. Raporda, enerji vergilerinin nihai tüketici fiyatlarını istikrarlılaştırmak için kullanılmasının uzun dönem hedeflere ve bütçe hedeflerine ulaşılmasını olumsuz etkileyebileceği de ifade edilerek, bu vergilerin uzun vadeli bir politika kapsamında uygulanması halinde petrole bağımlılığı azaltıp, fiyat şoklarına karşı esnekliği artırabileceği değerlendirilmiştir.

---

* Anne-Marie Brook, Robert Price, Douglas Sutherland, Niels Westerlund, Christophe André, OECD Ekonomi Bölümü Çalışma Yazıları No: 412, 08.12.2004

Petrol Fiyatı Gelişmeleri: Etkenler, Ekonomik Sonuçlar ve Politika Yanıtları

Çalışma, özellikle hızlı büyüyen ve enerji-yoğun gelişmekte olan ülkelerden kaynaklanan büyüme dayalı petrol* talebinin önemini ve coğrafi yönden giderek yoğunlaşan petrol rezervlerinin muhtemel sonuçlarını vurgulayacak şekilde uzun vadeli petrol fiyatı gelişmelerini biçimlendiren temel güçleri araştırarak başlıyor. Çalışmada, 2030'a kadar ki petrol fiyatlarına ilişkin tahminlere yer veriliyor ve bu tahminlerin büyüme ve OPEC-dışı arza ilişkin varsayımlara duyarlılığı inceleniyor. Her ne kadar belirli etken kombinasyonları oldukça yüksek bir fiyata neden olabilese de, tahminler, zengin kaynaklara sahip petrol üreticileri için optimal stratejinin fiyatların çok fazla yükselmesinin önlenmesi olduğunu öne sürüyor. Bundan sonra, çalışmada kısa vadeli etkenler belirtiliyor. Son olarak, yüksek petrol fiyatlarının OECD alanı ekonomik faaliyetlere ve enflasyona etkisi değerlendiriliyor.

Analiz sonuçları şu şekilde kısaca özetlenebilir:

✓ *Petrole küresel bağımlılık devam edecek.* Doğalgaz gibi alternatif yakıt kullanımının giderek artması, üretimde petrolün daha etkin kullanımı ve yakıt tasarrufu sağlayan yeni teknolojiler nedeniyle çıktılarda petrol girdisinin payının azalmasına bağlı olarak toplam petrol talebindeki artış hızı birinci petrol şokundan bu yana önemli ölçüde düşmüştür. Geleneksel imalat süreçlerine göre daha az petrol-yoğun olan hizmetlere doğru bir çıktı kompozisyonu değişimi OECD ülkelerindeki petrol yoğunluğunun (bir ürünün girdileri içinde petrolün payı) düşmesine katkıda bulunmuştur. Bunun tam tersine OECD-Dışı ülkelerde ise bu yoğunluk düşmeye başlamadan önce 1990'ların ortalarına kadar hafif miktarda artmıştır.

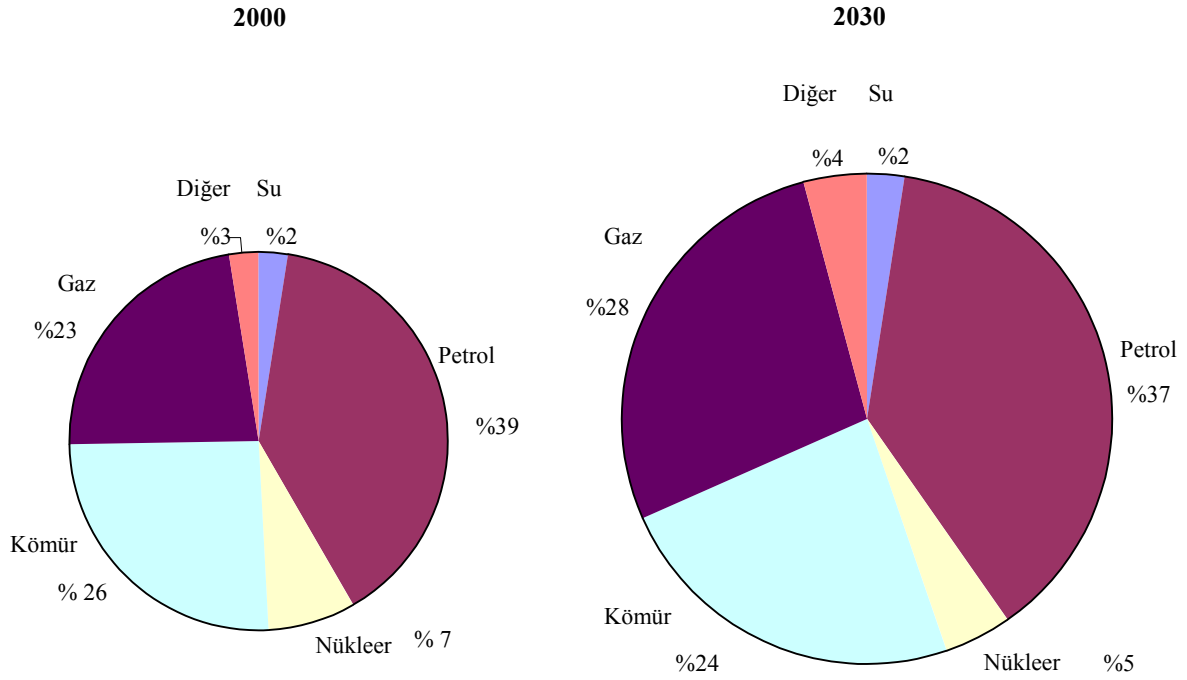
Bu düşüşe rağmen fosil yakıtları beşte ikisi ithal olmak üzere 2030 itibariyle hala OECD ülkelerinin birincil enerji ihtiyacının yüzde 90'ını karşılıyor olacak. OECD içinde petrol talebinde mutlak olarak en büyük artış Kuzey Amerika'dan kaynaklanacak iken, küresel ölçekte ise Çin ve Asya'daki diğer bölgelerde petrol talebi hızla artacak. OECD dışı daha enerji yoğun ülkelerdeki hızlı ekonomik büyüme son zamanlara kıyasla yukarı doğru önemli bir yapısal kayma getirecek gibi görünmektedir. **Taşımacılığın** 2000 ile 2030 arasında petrol talep artışının dörtte üçüne kaynak olması, bu şekilde ana kullanıcı olmaya devam etmesi bekleniyor.

---

* Aksi belirtilmedikçe petrol ifadesi ile Brent Petrol kastedilmektedir.

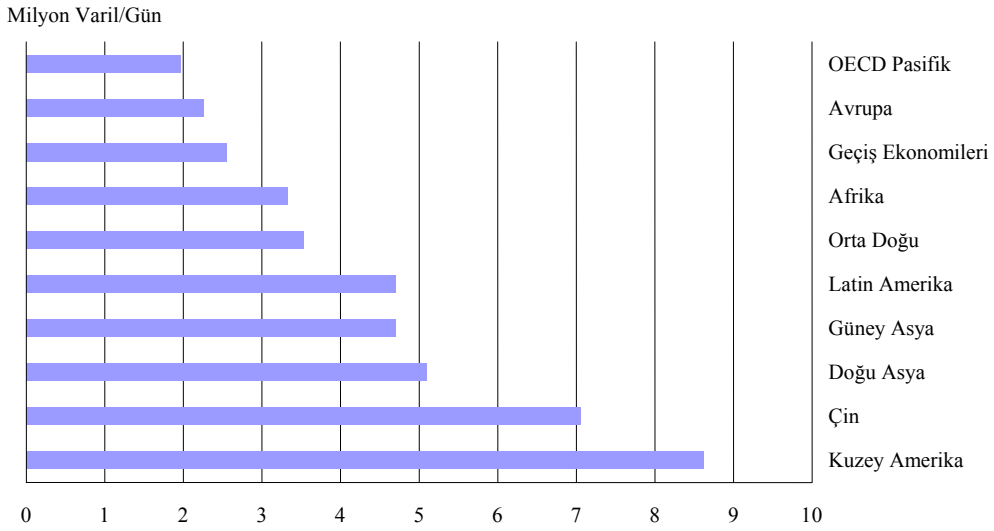
Dünyanın Petrole Bağımlılığı Sürebilir

Toplam birincil enerji arzı yüzdesi

Kaynak: International Energy Agency.

Bölgesel Petrol Talebinde Mutlak Artış, 2000-30

Kaynak: International Energy Agency, OECD and World Bank.

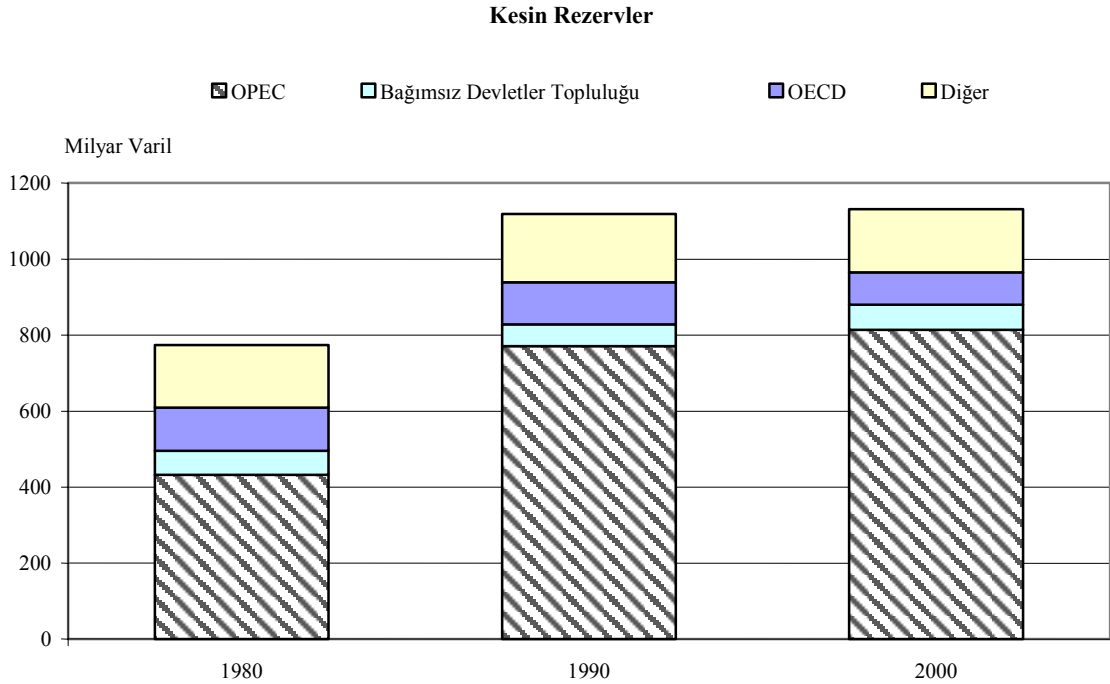
Uluslararası Enerji Ajansı 2000-2030 döneminde yıllık ortalama büyümenin yüzde 3 olacağı varsayımıyla, küresel talebin yıllık yüzde 1.66 civarında artarak 120 milyon varil/gün'e yükseleceğini tahmin etmektedir.*

* 2004 sonu itibarıyla toplam petrol arzı 82.8 milyon varil/gün'dür. (Kaynak: OPEC)

✓ **OPEC'e bağımlılık artacak.** Petrol rezervlerinin görece bolluğu ve arama yatırımları ile artma ihtimaline karşın bunların dağıtımı halen kesin rezervlerin üçte ikisini elinde tutan OPEC üyesi Ortadoğu ülkelerinde yoğunlaşacaktır. OPEC ülkelerinin ve daha düşük bir miktarda olsa da Bağımsız Devletler Topluluğu'nun rezervleri artmaya devam ediyor. Ortadoğu bölgesinde arama, geliştirme ve çıkarma maliyetinin varil başına 5 dolardan düşük olduğu bildirilirken kısa dönemde marjinal maliyetlerin genellikle 2 dolardan az olduğu tahmin edilmektedir.

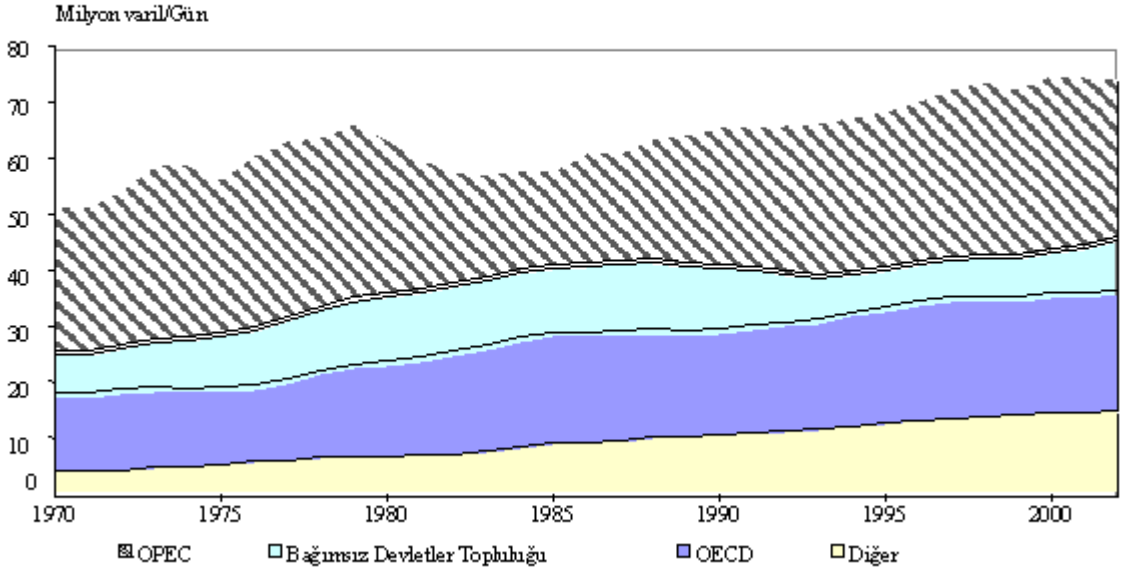
Küresel petrol arzının muhtemelen kaynakların piyasa güçlerine göre dağıtılmadığı birkaç OPEC üyesi ülkede giderek daha da yoğunlaşacak olması enerji sektörüne yatırımın küresel sermayeden gereken payı almamasına neden olabilecektir. Küresel yatırım, arz ve fiyata ilişkin çıkarımlar OPEC ülkelerinin Pazar gücünü ne kadar kullanacağıyla bağlantılıdır. Diğer petrol arzeden ülkeler ise OPEC ülkelerine kıyasla çok daha yüksek ve muhtemelen keskin şekilde artan marjinal maliyetlerle karşı karşıya bulunmaktalar. Ortadoğu'daki zengin kaynaklı ülkelerinse bu maliyet avantajını piyasa payını daha yüksek fiyat ile takas ederek kullanmak için önemli gerekçeleri var.

Kesin Rezervler Artan Üretime Rağmen Durağan

Kaynak: BP.

Petrol Üretimi

Küresel petrol talebi ile OPEC-dışı ülkelerin arzı uzun vadede ne kadar az elastik ise OPEC'in üretimi kısma, dolayısıyla artan talep karşısında fiyatları artırma yönünde daha çok gerekçeleri olacaktır. Sonuçta petrol piyasasının uzun dönem arz ve talep özellikleri gelecek fiyat hareketleri için temel belirleyici olacaktır.

✓ **Gelecek çeyrek yüzyılda denge petrol fiyatında tedrici bir artış beklenebilir.** Küresel petrol rezervlerinin yeri ve kapsamına ilişkin jeolojik kanıtlar bunu göstermektedir. Bunun dayanağı ise, yeni keşfedilen rezervlerin daha küçük olması, geliştirilmesinin giderek daha pahalı hale gelmesi, yeni rezervlerin arama, geliştirme ve üretim maliyetlerinin zengin kaynaklara sahip ortadoğu ülkelerine göre daha yüksek ve yükselmeye devam eden bir yapıda olması gibi hususlardır.

✓ **Petrol fiyat artışları OPEC dışı arzın ve küresel talebin uzun vadeli esneklikleri aracılığıyla sınırlandırılmalıdır.** Uzun vadede OPEC dışı arzın ve küresel petrol talebinin varsayılan fiyat esnekliği OPEC'in menfaatinin arzı sınırlandırmak ve bu şekilde fiyatı yükseltmek yerine pazar payını artırmada olduğu anlamına gelir. Yani uzun vadeli fiyat esnekliği kartel-benzeri davranışı "yumuşatıcı" etki gösterecektir.

✓ **Kısa vadeli fiyat değişkenliği petrol piyasasının içsel özelliği olarak görünmekte ve yatırımı negatif etkilemektedir.** Kısa vadede küresel talebin ve OPEC dışı arzın düşük esnekliğinin neden olduğu fiyatların arz ve talep hareketlerine karşı yüksek duyarlılığı jeopolitik istikrarsızlıkla birleştiğinde, altta yatan fiyat eğilimleri hakkında belirsizliğe yol açarak petrol arama faaliyetlerini de bastırmaktadır. Bunun sonucunda, OPEC'in fazla kapasitesi şu anda son 30 yılın

en düşük seviyesinde ve beklenmedik bir piyasa istikrarsızlığında ancak ufak bir tampon oluşturabilecek durumda.

✓ ***Dağıtım darboğazları fiyatları yukarı doğru zorladı.*** Arz edilen petrol ile talep edilen petrolün kalitesi arasındaki bölgesel eşleşmezlik düşük kükürtlü petrolün daha da prim yapmasına sebep oluyor. Örneğin son dalgalanmaların çoğu başta ABD’de olmak üzere belirli yüksek-derece petrol ürünlerinin işleme kapasitesinin sınırlı olmasından kaynaklanmıştır. Yani, bir yandan ham petrol arz fazlalığı varken, diğer yandan ürün kıtlığı sözkonusu olabilmektedir. Ayrıca, talebin coğrafi kompozisyonunun değişmesinin tanker filosuna uyguladığı baskı taşıma darboğazlarının oluşmasına yol açarak taşıma ücretlerinin artmasına neden olabilmektedir.

✓ ***Spekülatif hareketlerin piyasaya etkisi olmuştur.*** Spekülatif yüksek riskli fonların fiyat dalgalanmalarına etkisini tespit için New York Ticaret Borsası istatistikleri incelendiğinde, ticari olmayan üyelerin net açık pozisyonlarında belirgin bir artış olduğu tespit edilmiştir. Bu ise spekülatif bir hareket olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar spekülörlerin ortalama fiyat seviyesini etkileyebilmeleri hususunda bir şey söylemek zor olsa da fiyat dalgalanmalarında rollerinin olduğu belirtilebilir.

✓ ***Cari fiyat şoku kısmen kalıcı olabilir.*** Cari fiyatın altı ay vadeli future fiyatından belirgin şekilde yüksek olması risk priminin alışılmadık seviyede yüksek olmasına bağlanabilir. Aynı zamanda, önceki petrol şoklarının aksine, yedi yıldan uzun vadeli future fiyatlarının 35 dolar civarına hızla fırlamış olması cari fiyat artışında bir dereceye kadar kalıcılığın beklendiğini göstermektedir.

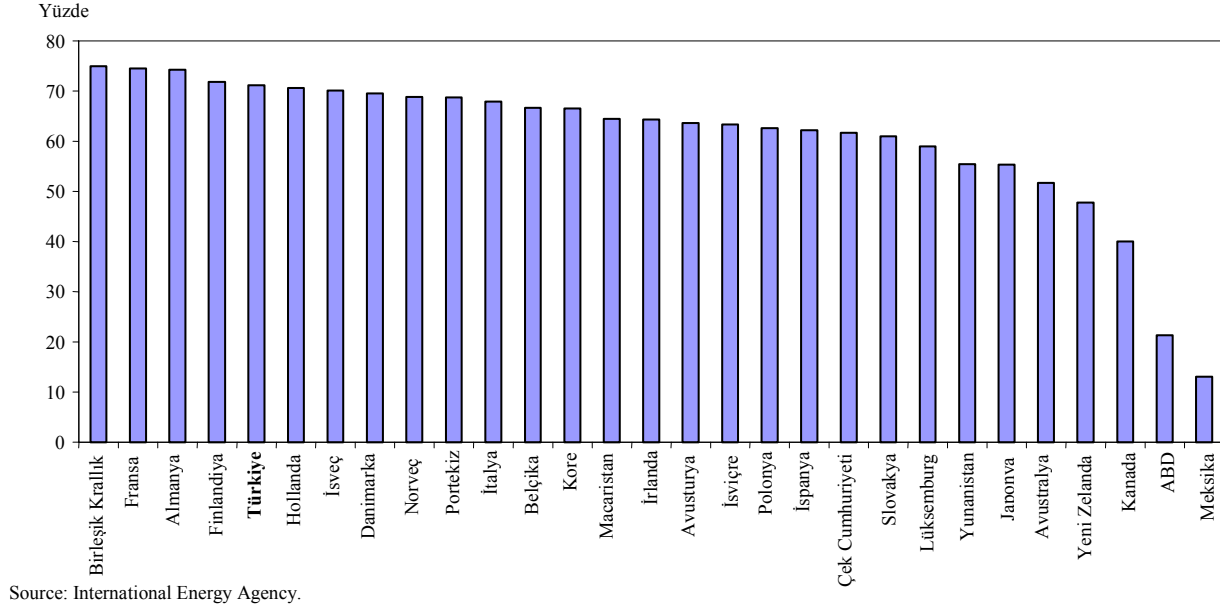
✓ ***OECD ülkelerinde petrol fiyatı ile enflasyon arasındaki bağlantı zayıflamıştır.*** Para otoritelerinin izlenecek ve hedeflenecek bir ölçü olarak çekirdek enflasyon üzerinde giderek yoğunlaşmaları, dolayısıyla, bunun neden olduğu para otoritelerinin tüketici fiyatlarındaki artışın ücretlere veya enerji-dışı fiyatlara aktarılmasını telafi edecek tedbirleri alacakları beklentisi nedeniyle son yıllarda petrol fiyatlarındaki artışların çekirdek enflasyona aktarılması sınırlı kalmıştır.

✓ ***Petrol fiyat şoklarının üretime etkisi ılımlı seviyededir.*** Geleneksel model analizi, kısa vadede, son zamanlardaki ölçekte petrol fiyat artışından sonra OECD üretim tahminlerinin intibakının görece düşük olacağını öngörmektedir.

✓ ***Her ne kadar mali politikalar petrol fiyatlarının istikrara kavuşturulmasında herhangi bir aktif role sahip değilse de, enerji vergileri petrole bağımlılığı azaltıp, fiyat şoklarına karşı esnekliği artırmaktadır.*** Enerji vergi politikaları uzun dönemli yaklaşımla belirlenmelidir. Nihai

fiyatta yüksek vergi payı petrol yoğunluğunu, dolayısıyla ticaret hadleri ve enflasyon üzerindeki etkileri azaltmaktadır.

Perakende Benzin Fiyatlarında Vergilerin Payı OECD Genelinde Değişmektedir.

Ancak, vergilerin nihai tüketici fiyatlarını istikrarlılaştırmak için kullanılması uzun dönem hedeflere zıt etki gösterdiği gibi, muhtemelen bütçe hedeflerine ulaşılmasını da tehlikeye atar. Birincisi, petrol fiyatlarındaki hareketlenmenin uzun vadeli bir dalgalanma mı yoksa kısa vadeli bir şok mu olduğunu önceden kestirmek mümkün olmadığı için alınacak kararlar bahsedilen olumlu etkileri engelleyecektir. Örneğin, eğer uzun vadeli bir dalgalanma sözkonusu ise, vergilerin düşürülmesi yüksek fiyatların alternatif yakıtlara geçişi teşvik edici özelliği kırılmış olacaktır. İkincisi, eğer çoğu ülke bu şekilde davranırsa, bunun sonucu OPEC'in muhatap olduğu talebin fiyat esnekliğinin düşmesi ve onların da arzı kısımaya veya fiyatı artırmaya davet edilmesi olacaktır.

✓ **Şeffaflığın iyileştirilmesi gibi piyasaların geliştirilmesini teşvik eden yapısal politikalar belirsizliğin azalmasına ve yatırım yapmayı caydıran unsurların ortadan kaldırılmasına hizmet edebilir.** Daha şeffaf bir ortam piyasa oyuncularının gerekli tüm bilgilerle donanmış olarak karar alabilmelerine, dolayısıyla arz ile talep arasındaki eşleşmenin geliştirilmesine imkan vererek “haberlerin” etkilerinin hafiflemesine ve daha etkin riskten korunma faaliyetlerine ortam hazırlayarak fiyat kayganlığı riskinin azalmasına yol açar.